

Зозуля К. Т.

*студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ У XVI-XVIII СТОЛІТТЯХ

історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури сягає глибинних історичних коренів, проте доцільно простежити її становлення з того часу, коли вона була організаційно оформлена й законодавчо закріплена як особливий правовий інститут.

Назва «адвокат» у значенні захисника прав сторони вперше вживається в «Правах, по яким судиться малоросійський народ» — пам'ятці козацького права 1743 р., тобто в період гетьманщини. до того часу перший литовський статут 1529 р. вживав лише термін «прокуратор». Щоправда, вживаються слова «адвокат» — «адвокатує», але вони стосуються адміністративних урядовців — (ві-йтів). Щодо терміну «професійна адвокатура», то тут слід зробити наступне пояснення. справа в тому, що за часів суцільного панування звичаєвого права, коли, як вже зазначалося, праця захисника носила громадський характер, захисником міг бути кожний життєво досвідчений чоловік, обізнаний з правовим звичаєм, який з «товариських спонукань намагався захистити право звичаю для добра ж сторони». однак в міру того, як право писане — закон витісняє право звичаєве, захисником вже може бути людина, яка добре обізнана з писаним правом — тобто професійний юрист. отже, звідси можна вважати і час народження професійної адвокатури, хоча момент її організаційного оформлення ще був віддалений у часі.

таким чином, коли в українських містах було запроваджено магдебурзьке право, в міських судах вперше у XV ст. і з'являється захисник як професійний юрист. однак в ці часи ще відсутні будь-які норми, які б встановлювали умови, на підставі яких певна особа могла б виступати у суді в ролі захисника.

уже в XVI ст. в загальнодержавних судах, зокрема у великокняжих — господарських, а також у судах міських і земських, з'являється новий тип захисника, професійного юриста — «прокуратора, або речника». так, литовський статут, який діяв на українських землях аж до 1842 р. в усіх своїх трьох редакціях (1529, 1566

й 1588 рр.) встановлює умови, необхідні для виконання обов'язків прокуратора в судах.

Зокрема, встановлювалося, що захисникам могла бути кожна вільна людина за винятком духовних осіб та судового персоналу замкових і земських судів у своїх округах. тобто остання категорія осіб могла виконувати обов'язки захисника, але в судах інших округів.

литовський статут передбачає, що прокуратор у суді може виступати як представник сторони, так і її помічник. Прокуратор повинен був подати судді засвідчений письмовий документ на право представляти інтереси сторони. якщо ж сторона була присутня в суді, то вона лише усно підтверджувала це.

важливо, що у литовському статуті вже передбачений спеціальний урядовий захисник для убогих людей, удів і сиріт, які не могли себе захищати.

окремі норми статуту передбачали досить гострі санкції за порушення захисником основ етики. так, прокуратор, який, виконуючи свої функції, з матеріалів справи довідався про певні факти, корисні для протилежної сторони, й намагався стати її прокуратором, позбавлявся права адвокатської практики. Ще суворіші санкції передбачалися за свідоме вчинення шкоди клієнтові.

отже, на основі литовського статуту в Україні вперше зроблена спроба впорядкувати справу судового захисту та чітко виділити адвокатську діяльність як певну професію.

Норми литовського статуту й магдебурзького права залишалися діючим правом й у період гетьманщини (1648 — кінець XVIII ст.). однак ні литовський статут як кодекс фактично шляхетського права, ні чуже магдебурзьке право не могло знайти в тогочасній Україні повного застосування. у першій половині XVIII ст. розпочалася кодифікація українського права, яка закінчилася в 1743 р. в результаті цього був вироблений проєкт кодексу українського права під назвою: «Права, за якими судиться малоросійський народ». цей закон досить широко застосовувався на практиці.

Глава VIII згаданої кодифікації присвячує п'ять (7—11) артикулів адвокатурі. в цьому кодексі українського права вперше вживається термін «адвокат» або «повірений», а артикул 7 намагається навіть дати дефініцію адвоката: «адвокатом, патроном, прокуратором і повіреним називається той, хто в чужій справі, з

дорученнячийогось, замість нього, в суді обстоює, відповідає і роз-
правляється ».

крім професійних адвокатів до судового захисту в окремих
випадках допускали непрофесійних захисників (батьків, опікунів,
визначених судом, обраних за бажанням сторін).

до адвокатів пред'являлися великі вимоги. Нехристияни мог-
ли захищали тільки своїх одновірців, а духовні — лише духовних.
адвокатською діяльністю не могли займатися судові службовці у
своїх округах.

Хоча праця адвоката оплачувалася, передбачалися випадки,
коли адвокат повинен був здійснювати захист безплатно. Звільня-
лися від оплати вдови, сироти, малозабезпечені. особливо наголо-
шувалося на необхідності сумлінного виконання обов'язків адво-
ката з цих категорій справ.

адвокат міг виступати в суді лише пред'явивши «вірче чело-
битьс», яке він отримував від клієнта.

якщо адвокат порушував свої обов'язки, які спричинили шко-
ду підзахисному, то на нього покладался обов'язок відшкодування
її в подвійному розмірі. у винятково важливих справах за умисне
порушення адвокатом своїх обов'язків передбачалося навіть відрі-
зання язика. За неумисні порушення, тобто недбале виконання ад-
вокатом своїх обов'язків, що завдає клієнтові шкоди, «Права» вима-
гають відшкодувати її в повному обсязі. крім того, суд міг покарати
цього захисника тюремним ув'язненням строком на чотири тижні.

Що до адвокатури України періоду гетьманщини, то вона
була вже визнаною як окремий стан, хоча і необ'єднана в профе-
сійну спілку.